

СРПСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЈА

Том III

Књига I

Г – Демографски преглед

МАТИЦА СРПСКА
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ

НОВИ САД – БЕОГРАД 2018

длакавим шашем и г. (*Carici pilosae – Carpinetum betuli*) на Вршачким планинама, г. са жутином (*Chrysosplenio alternifoliae – Carpinetum betuli*), на Фрушкој гори, Мајданпечкој домени, северној Србији, Кукавици, Боговађи, Бранковини и на Јастрепцу, на плавним терасама брдских река, на надморским висинама од 100 до 350 м. Шуме г. и лужњака распрострањене су у Србији у Срему, Мачви, Подравини, басену Колубаре и Поморављу. У алувијалној зони налазе се само на највишим положајима и гредима. Типична шума лужњака и г. (*Carpino betuli – Quercetum roboris typicum*) највеће распрострањење има у равном Срему. Осим ње, значајне су шуме: лужњака и г. са пољским јасеном (*Carpino betuli – Quercetum roboris fraxinetosum angustifoliae*), које представљају највлажнију варијанту ових шума, док ксерофилне варијанте шума лужњака и г. са Цера, сладуном и липама у горњем Срему налазе се на равном, благо заталасаном терену од 100 до 150 м надморске висине ван домаћаја подземних вода.

Дрво г. се користи у коларству, за израду клавира, дрвених зупчаника, саоница, алата, дугмади, чуњева за куглање, билијарских штапова и др.; одлично је огревно дрво, а користи се и за живице.

ЛИТЕРАТУРА: А. Динић, „Варијабилитет и еколошка диференцијација граба (*Carpinus betulus* L.) у северној Србији”, ЗМСПН, 1975, 48; Б. Јовановић, *Дендрологија*, Бг 1991; М. Сарић (ур.), *Вегетација Србије III, Шумске заједнице 1*, Бг 1997; О. Васић, М. Шијачић Николић, „*Carpinus* L.”, у: В. Стевановић (ур.), *Флора Србије*, 2, Бг 2012.

А. Динић

ГРАБ, село на северној периферији Црне Горе, у Доњем Колашину, у Матаругама, изграђено у изворишном делу реке Љубовиће, леве притоке Лима. Сеоским путем дугим 5 км повезано је с локалним слепим путем који долином Љубовиће води до општинског центра Бијелог Поља (35 км према југоистоку). Дисперзивног је типа, међусобно знатно удаљене куће нижу се високо на присојној долинској страни Грабске реке, у око 4 км дугачком низу, на висини 950–1.050 м н.в., а знатно мање их је на осојној страни долине. По попису из 1948. у насељу је живело 812 лица. Највише становника било је 1961 – 1.087. Од тада до 2011, када је пописано 296 становника, популација је стално смањивана. Године 2003. у селу је живео 501 становник, од којих 69,7% Срба и 27,3% Црногораца. Зграда основне школе је у долини реке на 859 м.

ЛИТЕРАТУРА: В. Рудић и др., *Бијело Поље*, Бг 1987; В. Рудић, *Етногеографски процеси у Бијелопољском крају*, Пг 2003.

М. Бубало Живковић

ГРАБАНЦИЈАШ → ДИЈАК

Андреј Грабар
(Библиотека САНУ)

ГРАБАР, Андреј, историчар уметности (Кијев, 26. VII 1896 – Париз, 3. X 1990). Школовао се у Кијеву, Петрограду и Одеси где су на њега пресудно утицали Н. П. Кондаков, Ј. Смирнов и Д. Ајналов. Од 1920. до 1922. инвентарише бугарске средњовековне споменике у Археолошко музеју у Софији. У Француску прелази 1922. где ради као лектор за руски језик на Универзитету у Стразбуру, а његово научно усавршавање прате Г. Мије и П. Пердризе. Звање доктора наука стекао је 1928, када објављује две дисертације: једну посвећену средњовековном религиозном сликарству Бугарске (*La peinture religieuse en Bulgarie au Moyen Age*), а другу оријенталним утицајима на иконографске и стилске карактеристике бугарских и српских илуминираних рукописа (*Recherches sur les influences orientales dans l'art balkanique*), међу којима објављује и Призренско јеванђеље из XIII в., изгорело у бомбардовању Београда 1941, и Роман о Александру из XIV–XV в. На Универзитету у Стразбуру предаје историју уметности (1928–1936), византијску уметност и цивилизацију. Наследио је Г. Мијеа на катедри за Византијско хришћанство и хришћанску археологију на Практичној школи виших студија у Паризу (1937–1966). Био је професор ранохришћанске и византијске археологије на Француском колеџу (1946–1966). Његове семинаре похађали су и В. Ј. Ђурић, В. Кораћ, Ј. Максимовић и Г. Бабић. Учествовао на семинарима Думбартон Оукс центра за византијске студије (1949–1961). Један је од оснивача и уредник (1945–1978) часописа *Cahiers Archéologiques, Fin de l'Antiquité et Moyen Age* и серије монографија *Bibliothèque des Cahiers Archéologiques*. Почасне докторате доделили су му универзитети у Принстону, Упсали и Единбургу. Члан француске Академије постаје 1955, а био је и инострани и дописни члан многих националних Академија, међу којима и САНУ.

Осим ранохришћанске, византијске и уметности и архитектуре словенских народа, Г. је истраживао и европску

средњовековну, јеврејску и исламску уметност, те естетику, култове и однос литургије и уметности. Посебно су значајне његове синтезе: *L'empereur dans l'art byzantin* (Paris 1936), *Martyrium: recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique* (Paris 1943, 1946), *L'iconoclisme byzantin: dossier archéologique* (Paris 1957) и *Christian Iconography: a Study of its Origins* (Princeton 1968). Г. је српску средњовековну уметност уврстио у прегледе византијске и средњовековне уметности источне Европе. Објавио је више студија о иконографским и стилским карактеристикама српског иконописа и фреско-сликарства. Заједно са Т. Велманс написао је монографију о сликарству Сопоћана (*Gli affreschi della chiesa di Sopoćani, Milano-Ginevra* 1965).

ДЕЛА: *Византија: византијска уметност средњег века: (од VIII до XV века)*, Н. Сад 1969; *Средњовековна уметност источне Европе*, Н. Сад 1969.

ЛИТЕРАТУРА: Г. Бабић, „Сећање на Андре Грабара”, *Стираринар*, 1992/1993 (1994), XLIII–XLIV; Б. Тодич, „А. Н. Грабар, его изучение сербского средневекового искусства и его роль в формировании современной сербской истории искусства”, у: *Древнерусское искусство: Византия и Древняя Русь – К 100-летию Андрея Николаевича Грабара (1896–1990)*, СПб 1999. Д. Прерадовић

ГРАБЕЖ, Трифко, револуционар (Пале, 28. VI 1895 – Терезин, Чешка, 21. X 1916). Рођен је у свештеничкој породици поријеклом из околине Јајца, а отац му се на Пале доселио после рукоположења за свештеника 1890. Гимназију је похађао у Сарајеву и Тузли, где је постао припадник младобосанског покрета. Из тузланске гимназије је избачен због антирежимског дјеловања и због тога што је ошамарио професора Б. Трухелку, те је кажњен са 14 дана затвора. Школовање је наставио у Београду, где је завршио шести и седми разред гимназије. Заједно са Гаврилом Принципом и Недељком Чабриновићем, с којима је становао и дружио се, чинио је прву тројку сарајевских зајвереника. За идеју атентата на Франца Фердинанда придобио га је Принцип. Пред полазак у Босну, у коју су се пребацили крајем маја и почетком јуна, једини се од њих тројице састајао са Војиславом Танкосићем. До атентата је боравио највише код родитеља на Палама, а 28. VI 1914. ујутро састао се с осталим атентаторима у Сарајеву и од Данила Илића преузео оружје и отров. Фердинанда је чекао код Градске вијећнице, а постоји неколико верзија о томе шта га је спрјечило да изврши атентат када су надвојводина кола прошла поред њега. Након атентата успио је да сакрије оружје и побегне на Пале, али је ухапшен у Прачи 30. VI 1914. при покушају да пребегне у Србију, заједно са својом дјевојком Лепосавом Лалић. Већ првог дана по хапшењу био је тешко мучен да призна гдје је сакрио